

А жарганізмы і мацерныя словы, як вядома, не былі характэрныя для беларускага маўлення, бо яны амаль цалкам пазычаныя, пераважна з рускай ці праз рускую мову. І нярэдка іх ужыванне ў маўленні звязана з агульнай нізкай культурай асобы. На наш погляд, існуе пэўная небяспека, што з цягам часу ў выніку рэгулярнага выкарыстання ў друку асобных прастамоўных ці жаргонных лексічных адзінак можа змяніцца іх сацыяльная ацэнка, яны могуць перастаць успрымацца рэцыпіентамі як нелітаратурныя і перайсці ў катэгорыю агульнаўжывальных, што недапушчальна. Таму праблема імпліцытнага характару некадыфікаванай лексікі ў публіцыстычным тэксце патрабуе пастаяннай і самай пільнай увагі як лінгвістаў, так і непасрэдна журналістаў.

Літаратура

1. Костомаров, В.Г. Наш язык в действии : Очерки современной русской стилистики / В.Г. Костомаров. – М. : Гардарики, 2005. – 287 с.
2. Леонтьев, А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.
3. Матвеева, Т.В. Полный словарь лингвистических терминов / Т.В. Матвеева. – Ростов на-Дону : Феникс, 2010. – 562 с.

В.А. Варанецкая, У.І. Куліковіч (Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт)

ПРЫРОДА ГРАФІКА-АРФАГРАФІЧНЫХ ПАМЫЛАК У ПУБЛІЦЫСТЫЧНЫМ ТЭКСЦЕ: РЭДАКТАРСКІ АСПЕКТ

Ключавыя словы: графіка-арфаграфічная памылка, арфаграфія, феномен памылкі, тэксты СМІ, рэдагаванне.

Памылкі – гэта натуральная і заканамерная з’ява, якая суправаджае развіццё любых працэсаў чалавечай дзейнасці. Нягледзячы на ўсведамленне непазбежнасці ўзнікнення памылак, праблема функцыянавання ненарматыўных адзінак застаецца для сродкаў масавай інфармацыі адкрытай і да канца не вырашанай. Па меры чытання тэкстаў арфаграфічныя недакладнасці фіксуюцца ў сферы свядомага або падсвядомага і перашкаджаюць выпрацоўцы і замацаванню арфаграфічных нормаў у соцыуме.

Графіка-арфаграфічныя памылкі ў медыйных тэкстах носяць не індывідуальны, а стэрэатыпны характар, што дазваляе аналізаваць і тыпалагізаваць іх. Таму вывучэнне феномену памылак, іх характару, відаў, прычын з’яўлення, а таксама распрацоўка метадаў іх папярэджання на этапе рэдагавання і карэктуры можа стаць сур’ёзным этапам на рацыянальным шляху ўдасканалення сродкаў масавай інфармацыі.

Задача артыкула – прааналізаваць беларускамоўныя тэксты, выявіць найбольш тыповыя графічныя і арфаграфічныя недакладнасці і ўстанавіць прыроду іх з’яўлення. Матэрыялам для даследавання паслужылі тэксты, апублікаваныя на сайце Белтэлерадыёкампаніі за 2021 год.

Аналіз графіка-арфаграфічных памылак дазволіў устанавіць наступныя фактары іх з’яўлення:

1. Недастатковае веданне новай рэдакцыі Правіл беларускай арфаграфіі і пунктуацыі тымі, хто піша і рэдагуе матэрыялы. Па гэтай прычыне з’яўляюцца памылкі на наступныя правілы:

– перадача акання на пісьме: «Усе ўдзельнікі пленэру... *папоўнілі асабістыя партфолія* новымі каларытнымі пейзажамі»; «Гэта курсавыя і дыпломныя працы студэнтаў, якія зараз знаходзяцца у фазе любімай *альма-матэр*»; «Іх уладальнікі ўжо атрымалі *ордэры* на новае жыллё» (нарматыўнае напісанне: *партфолія, альма-матар, ордар*);

– перадача якання на пісьме ў лічэбніках: «*Шэсцьдзесят* пяць вуляў размясіліся ў яблыневым садзе»; «*Сто пяцьдзесят* прадметаў – бытавыя рэчы, адзенне...»; «Усенародную любоў яму прынеслі працы ў фільмах ... *«Семнаццаць імгненняў вясны»* (нарматыўнае напісанне: *шэсцьдзесят, пяцьдзесят, сямнаццаць*). Увогуле правіла перадачы на пісьме «якання» прадугледжвае выкарыстанне розных прынцыпаў напісання (фанетычнага, марфалагічнага, традыцыйнага) і выбар арфаграмы ўскладняецца ўплывам рускага напісання і вымаўлення;

– правапіс у (складовага) і ў (нескладовага): «*Трэба паспець убачыць усе цікавасці – кажуць, у гэтых месцах вельмі цікавыя флора і фаўна*»; «Асаблівую ўвагу надаў апартаментам афрыканскіх *страўсаў*»; «Таксама ўводзяцца штрафы і магчымасць турэмнага зняволення за разбурэнне прымежнай інфраструктуры: платоў, *шлагбаўмаў*, варот» (норма: *фаўна, страусаў, шлагбаумаў*);

– правапіс некаторых спалучэнняў зычных: «*Сёння ж надвор’е ў цэнтральным рэгіёне было кантрастным...*» (норма: *кантрасным*);

– правапіс галосных у запазычаных словах: «*Праверку прыходзіцца праходзіць а капела...*», «*У рэжыме рэальнага часу можна накіраваць свае рэзюме працадаўцу...*» (норма: *капэла, рэзюмэ*);

– правапіс і, ы, й пасля прыставак: «*Ваенныя хімікі завяршылі дэзінфекцыю...*»; «*Яшчэ адна важная прычына трывогі – дэзінфармацыя аб вірусе*» (норма: *дэзынфекцыю, дэзынфармацыя*).

2. Неўдакладненасць адносін паміж фактамі маўлення і пісьмовай мовы. Згодна з новымі правіламі беларускай арфаграфіі, якія ўступілі ў дзеянне з 1 верасня 2010 г., пры выбары напісання некаторых арфаграм рэкамендуецца звяртацца да літаратурнага вымаўлення. Аднак складанасць рэалізацыі фанетычнага прынцыпу на практыцы звязана са значным разнабоям у літаратурным вымаўленні.

Кіравацца правілам «як чуецца, так і пішацца», якое перадае сутнасць фанетычнага прынцыпу беларускай арфаграфіі, можна толькі пры ўмове захавання нормаў літаратурнага вымаўлення. Адхіленні ад нормаў становяцца прычынай варыянтнай або памылковай перадачы на пісьме, напрыклад, літар *э, е ў* сярэдзіне іншамоўных слоў: «*Свае **бізнэс-ідэі і стартапы навучэнцы каледжа дэманструюць таксама на форумах, фестывалях, конкурсах***» і «*Словы **бізнесу ў вялікай працы па мадэрнізацыі Канстытуцыі***»; «*Сталічны музей канструктара **Lego** рыхтуецца трапіць у Кнігу рэкордаў **Гінеса!***» і «*Зусім хутка Кніга рэкордаў **Гінеса** папоўніцца новым экспанатам*»; «*Гэты вынік не дазволіў беларусам прабіцца ў **плэйоф***» і «*Што тычыцца хакеістаў «Дынама», то каманда працягвае барацьбу за **плей-оф...***»; «*Што імпануе, а што выклікае пытанні, наконт якіх нормаў няма кансэнсусу?*» і «*Па некаторых пунктах **кансэнсус** знойдзены*».

3. Функцыянаванне ў свядомасці таго, хто піша, другой арфаграфіі, больш эканомнай, чым афіцыйная. Даследчыкамі вылучаецца два напрамкі ўплыву: сістэма арфаграфіі рускай мовы і ўдасканаленая сучаснікамі сістэма арфаграфіі, распрацаваная Б. Тарашкевічам.

Вынікам такога ўплыву сталі ненарматыўныя напісанні: «*Традыцыі старадаўняга народнага рамяства **лазапляцення ўжо трэці дзясятка гадоў адраджаюць у Маладзечне***»; «*У горад уведзены войскі і **бронетэхніка***»; «*У Мадрыдзе гарыць папулярны **гатэль**, эвакуіраваны больш за 200 пастаяльцаў*»; «*Аб тым, калі нават мінімум **зэканомленай энергіі прыносіць максімум карысці – Аляксей Кандраценка***» (норма: *лозапляцення, бранятэхніка, атэль, сэканомленай*).

4. Сродкі масавай інфармацыі адрозніваюцца хуткасцю і рэгулярнасцю распаўсюджвання, практычна адначасовасцю спажывання інфармацыі чытачом. У такіх умовах часта дапускаюцца памылкі ў словах, якія з'яўляюцца выключэннямі з правілаў ці правапіс якіх неабходна правяраць у даведніках: «***Відэасервіс** пачне адлічваць падаткі ЗША з даходаў блогераў, якія не жывуць у гэтай краіне*»; «*Адстойваць свой **суверынетэт** – задача і галоўнага закона краіны, праект якога зараз актыўна абмяркоўваецца ў грамадстве*»; «***Светлафоры**, пешаходныя пераходы, схемы руху і напрамкі транспартных патокаў: дарожная інфраструктура аднаго з мінскіх кварталаў у фармаце*»; «*І адкладзены попыт на куплю тавараў і паслуг звязаны з падаўжэннем **карантынных** абмежаванняў у некаторых краінах...*» (нарматыўнае напісанне: *відэасервіс, суверэнітэт, святлафоры, каранцінных*).

Па прычыне няўважлівасці ў тэкстах з'яўляецца як літара у (складовае) пасля галосных, так і ў (нескладовае) пасля зычных: «*Тэхніка мае назву трапунта – аб'ёмныя **узоры***»; «*Пачалі з **ўстаноўкі** сушыльных комплексаў, далей закупілі неабходнае абсталяванне*». Па гэтай жа прычыне з'яўляюцца апіскі – памылкі па няўважлівасці ў пісьмовым тэксце. Наяўнасць апісак можа тлумачыцца і блізкасцю знаходжання літар

на клавiятуры, iх перастаноўкай, пропускам i наборам тэксту на лацінiцы ці лiтарамi рускага алфавiта: «Напярэдаднi **Генпракуратура Казахстана** назвала лiк загiнуўшых»; «Змяненнi i дапаўненнi ў праект Канстытуцыi з пункту **гледжання** моладзi»; «**Мiнск** пад уладай ветранай стыхii...» (норма: *Генпракуратура, гледжання, Мiнск*).

Найбольш распаўсюджаным тыпам графiчных недакладнасцей можна адзначыць ненарматыўнае ўжыванне агульнапрынятых скарачэнняў i абрэвіатур: «Паводле даных, зараз Польшча i Прыбалтыйскiя краiны засяродзiлi на мяжы больш як **30 тыс** вайскоўцаў»; «Дарэчы, толькi ў Магiлёўскай вобласцi сёлета iнвестыцыi ў спорт склалi звыш **72 млн. рублёў**»; «Новы штат **COVID** больш заразны, чым «Дэльта»; «Супрацоўнiкi **Асвода** i ратавальнiкi рэкамендуюць поўнасьцю адмовiцца ад прагулак па крышталёвым пакрыццi» (нарматыўнае напiсанне: *30 тыс., 72 млн, COVID-19, АСВОДа*).

Дзякуючы аналізу корпуса публiцыстычных тэкстаў, намi вылучаны напрамак тэрэтычных ведаў, вывучэнне якога бачыцца актуальным у рэалiях развiцця беларускамоўных сродкаў масавай iнфармацыi. Даследаванне феномена памылкi дазваляе вылучыць асобныя недакладнасцi ў метадычных распрацоўках на дадзеную тэму, вывучаць прычыны i прагназаваць магчымасцi ўзникнення ненарматыўных лiнгваўтварэнняў i, галоўным чынам, распрацоўваць практычна карысныя метадыкi.

Е.Н. Горегляд (Вiтeбскiй дзяржаўны ўнiверсiтет iмeнi П.М. Машэрава)

АВТОРСКИЕ ПРЕОБРАЗОВАНИЯ УСТОЙЧИВЫХ ВЫРАЖЕНИЙ В ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОМ ТЕКСТЕ (НА МАТЕРИАЛЕ РУССКОЯЗЫЧНОЙ ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ БЕЛАРУСИ)

Ключевые слова: публицистический стиль, фразеологизмы, средства массовой информации, аналитическая трансформация, неаналитическая трансформация.

Одной из отличительных черт современной публицистики стало активное использование журналистами устойчивых выражений. Чаще всего подобные конструкции формируют заглавие статьи непосредственно или включаются в него в качестве составной части. Употребление в заголовках устойчивых сочетаний слов наряду с прецедентными текстами, различными ритмико-интонационными и графическими средствами является эффективным способом формирования аттракции, которая рассматривается как социальная установка на собеседника.